

DR. RADULY ZSUZSA

bíró, PKKB

A MÉDIA ÉS A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

A média és a resztoratív igazságszolgáltatás viszonyát vizsgálva számos összefüggés bemutatása tűnik indokoltnak. Az első az, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás elmozdul a bűncselekményről, a bűnelkövetőről és az áldozatról szóló hagyományos kommunikációs módszertől, amelynek bázisa a retributív büntető igazságszolgáltatás szakaszairól szóló közvetítés. A resztoratív igazságszolgáltatás jelentős kommunikációs lehetőséget rejt magában, mert esélyt teremt az elkövető, az áldozat és a közösség közötti közvetlen kommunikációra. A második összefüggés az, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás gyökerei olyan tradicionális közösségekben vannak, amelyekre a média még nem fejtette ki a hatását. Ebben a média nélküli világban a felelősségvállalás – kapcsolat - helyreállítás dinamikájára épülő resztoratív folyamatok lehetővé tették az elkövető teljes jogú társadalmi tagságának megtartását, a reintegráció teljes megvalósulását. Harmadrészt a média lehetőséget kínál a resztoratív eljárások népszerűsítésére, a kampányra a közösségkiengesztelő eljárásokról való közvetítésével.

I. A kommunikáció szerepe a resztoratív eljárásokban

A helyreállító igazságszolgáltatás abból indul ki, hogy a bűncselekmény okozta sérelem az áldozatot, az áldozat családját és a közösséget közvetlenül érinti, mert a bűncselekmény megbontja a békés társadalmi együttélés harmóniáját. Bizonyos elméleti megközelítések szerint az elkövető is áldozatnak tekinthető abban az esetben, ha az élete során elszenvedett sérelmek miatt vált bűnelkövetővé.¹ A resztoratív igazságszolgáltatás ugyanis nem zárkózik el az elkövető sérelmeinek feltárása, elismerése és a mögötte meghúzódó problémák kezelése elől. A helyreállító megközelítés **problémakezelő** megközelítés is, amely magas szintű kontrollal és támogatással elismeri az elkövető értékeit.²

¹ Walklate, S.: Changing boundaries of the ‚victim‘ in *restorative justice*: so who is the victim now? In: Sullivan and Larry Tiff: *Handbook of Restorative Justice -A Global Perspective*. London and New York. 2006. 280.

² McCold, P.- Wachtel, T.: ‚A survey of assessment research on mediation and conferencing. In: *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*, 2003.117-118.

A helyreállító igazságszolgáltatás mibenlétének meghatározása szorosan összefügg a helyreállító igazságszolgáltatás filozófiai felfogásával. Az egyes fogalmi meghatározások a resztoratív igazságszolgáltatásnak más-más elemét emelik ki. A szakirodalomban a helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi megközelítéseinek egyike a **találkozási vagy eljárási központú** megközelítés.³ Eszerint a resztoratív igazságszolgáltatás lényege az a közeg, amelyben az érintettek közötti **kommunikáció** zajlik és azok az alapelvek, amelyek az eljárásban megjelennek.⁴ *Marshall* szerint a resztoratív eljárásban "a konfliktusban érintettek azért találkoznak, hogy együtt foglalkozzanak a problémával és annak jövőbeli hatásaival".⁵

A resztoratív megközelítésben az eljárás középpontjában a bűncselekmény helyett a sérelem, annak jövőbeni helyreállítása és az elkövető aktív felelősségvállalása áll. A helyreállító igazságszolgáltatás teoretikusai felismerték azt, hogy szükség van arra, hogy az áldozatnak nagyobb befolyása legyen a cselekmény következményeinek, a helyreállítás mikéntjének meghatározásában. A helyreállító igazságszolgáltatás informális módszereket használ, és keretet ad a sértett és az elkövető közötti **kommunikációnak**, a sértetti düh, fájdalom és az elkövetői megbánás, kiengesztelés kifejezésének.⁶

A felek közötti találkozó **narratív** jellegű. A résztvevők a saját tapasztalataikról beszélnek, érzelmileg telített dialógusra kerülhet sor. Példa erre a dél-afrikai demokratikus átalakulás igazságszolgáltatása, amelyben a sajtón keresztül nyilvánosságra kerültek az áldozatok és elkövetők személyes igazságai.⁷ A kommunikáció hozzásegítheti az elkövetőt annak felismeréséhez, hogy cselekménye a sértettnél, a közösségben milyen következményekhez vezetett. A sértett egyrészt lehetőséget kap arra, hogy traumáját, személyes, anyagi és erkölcsi veszteségét megossza az elkövetővel és a közösséggel, és feltárulhatnak azok a szükségletek, amelyek kielégítésével az elkövető kiengesztelheti a sértettet, nyugvópontra helyezve ezzel a konfliktust. Az áldozat szembesülhet azzal, hogy az elkövető nem olyan, amilyennek ő például a média alapján elképzelte, azaz a hagyományos büntetőeljáráshoz képest a resztoratív eljárásban való részvétel **információs többletet** eredményez. A közösség tagjainak jelenléte támogatást biztosíthat a feleknek, segítheti a kommunikációt és a sértett javára nyújtandó jóvátétel teljesítését. A találkozó lehetőség ad a résztvevőknek a megállapodásra. A

³ Bárd Petra: Helyreállító igazságszolgáltatás. In: Kriminológia. Szerk: Borbíró Andrea - Gönczöl Katalin- Kerecsi Klára - Lévay Miklós. Budapest, Complex, 2016. 933.

⁴ Estelle Zinsstag – Marlies Teunkens: Conferencing: a way forward for restorative justice in Europe. Leuven, 2011. 30.

⁵ Estelle Zinsstag – Marlies Teunkens: Conferencing: a way forward for restorative justice in Europe. Leuven, 2011. 38.

⁶ Aertsen, I.: Victim-offender mediation in Belgium in European Forum for Victim Offende Mediation and Restorative Justice: Victim Offender Mediation in Europe: making retorative justice work. Leuven, 2000.

⁷ Raduly Zsuzsa: A dél-afrikai átmenet igazságszolgáltatása. In: Themis 2013/1. 231.

resztoratív eljárások megállapodás hiányában sem tekinthetőek teljesen eredménytelennek, mert a resztoratív módszer alkalmazása ebben az esetben is elősegítheti az áldozat megrázó kódtatásának feldolgozását és az elkövető szembesítését a következményekkel.

II. Stigmatizáció

A resztoratív igazságszolgáltatás tradicionális gyökerei a **földrajzilag** körülhatárolható közösségekben jöttek létre, ahol a fennmaradás érdeke fontos összetartó erőt alkotott. A közösség ellen vétő személyt a közösség tagjai által megtapasztalt sérelem miatt vonták felelősségre, abból a célból, hogy ezután a közösség teljes jogú társadalmi tagja maradjon. A sérelemért való felelősségvállalás és a jóvátétel a közösség előtt **nyilvánosan** zajlott.

Az állami büntetőhatalom kialakulásával a felelősségre vonási eljárás formalizálódott, a sértetti perspektíva háttérbe szorult és a büntetések elszakadtak az áldozat szükségleteitől. A globalizáció és a média lebontotta a földrajzi korlátokat, így a közösségi élet térbeli, területi keretei helyett más tényezők alakították ki a kohéziót, például a kapcsolatok.⁸ A közösség egyik leglényegesebb sajátossága továbbra is az, hogy kontrollt és támogatást nyújt. A média rendszeresen tájékoztat a bűncselekmények elkövetéséről, megszólaltatva az áldozatot és az áldozat hozzátartozóit, bizonyos esetekben a helyi közösséget. A média folyamatos tájékoztatást nyújt a büntetőügyekről, a kiszabott büntetésekről.⁹ Bizonyos esetekben a politikai hatalom képviselői is véleményt nyilvánítanak a bíróságok által hozott döntésekről. A fentiekre tekintettel mind az elkövető, mind a sértett elszenvedhet stigmatizációt, ezért a reintegráció mindkettejük számára fontos.

A **reintegráció** a helyreállító igazságszolgáltatás alapvető értéke, mert hangsúlyt fektet arra, hogy mind a sértettet, mind az elkövetőt integrálják a közösségbe. A reintegráció három kulcseleme a tisztelet, a pénzügyi segítségnyújtás és az erkölcsi (spirituális) kapcsolat. Azt jelenti, hogy az elkövetőnek, a sértettnek és a közösségnek megadják a lehetőséget arra, hogy aktív alakítóivá váljanak az eljárásnak. A befogadáshoz elengedhetetlen, hogy meghívják az érintett feleket arra, hogy vegyenek részt az alternatív eljárásban. Az érdekek elismerése azt

⁸ Van Ness, D. and Heetderckstrong, K.: Restoring Justice. Cincinnati, OH. Aderson Publishing. Idézi: Gaarder, E. – Presser, L.: A feminist vision of justice? The problems and possibilities of restorative justice for girls and women. In: Handbook of Restorative Justice. A Global Perspective. (Ed: Dennis Sullivan- Larry Thiff). London - New York, Routledge, 2002. 478.

⁹ <https://nepszava.hu/cikk/342538-decemberben-targyaljak-a-tinedzser-bizsutosolvajok-ugyet>
<http://www.blikk.hu/letartoztattak-71133>
<https://vs.hu/magazin/osszes/kuria-marad-az-eddigi-itelet-a-west-balkan-ugyben-0306>
<http://cosmopolitan.hu/szathirek/2017/08/30/bortonbe-kerult-a-pretty-little-liars-szereploje-brandon-jones-andrew-campbell/> Letöltés: 2017. október 12.

jelenti, hogy a versengő büntető igazságszolgáltatás szereplői a vád és a védelem érdekeit szolgálják. A részvétellel az alternatív megközelítések elfogadása megtörténik. A resztoratív igazságszolgáltatás filozófiájában a közösségek azok a társadalmi terek, ahol a bűnelkövetők társadalmi reintegrációját elősegítő széken és megszegyenülés helyet kaphat. A resztoratív eljárások – például a mediáció – **titkossága** és **zártkörűsége** miatt a helyreállításnak nem válik részesévé az egész közösség. Álláspontom szerint a konkrét büntetőügyekben lefolytatott resztoratív gyakorlatok mikro szinten fejtik ki hatásukat.¹⁰ Makro szinten nem képesek ellensúlyt képezni a bűnelkövetőkről alkotott misztifikált képpel szemben.¹¹

A resztoratív igazságszolgáltatás módszerei a hagyományos (retributív) büntető igazságszolgáltatási rendszerhez illeszkedhetnek. Az integrált modellben a resztoratív eljárás a hagyományos büntetőeljárás része, a büntetőeljárással párhuzamosan folyhat. Az alternatív modellben a resztoratív eljárás a hagyományos büntetőeljárás alternatívája, azt helyettesíti. Az addicionális modell az elkövető részére elítélése után, a szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt nyújt lehetőséget a konfliktusfeloldásra. A reintegráció ma már **nem lehet** olyan **teljes**, mint a tradicionális közösségekben volt, mert a mediáció a büntetőeljárás részét képezi, az elkövetőt eléri a retributív igazságszolgáltatás stigmatizációs hatásai.

III. A közösség a közösségben

A helyi szinten a resztoratív módszerek alkalmas eszközök arra, hogy a társadalmi **normákat megerősítsék**, kifejezzék a közösséget sértő cselekmények miatti rosszallást. A resztoratív módszerek képesek új nézőpontból láttatni az eseményeket és megértetni a cselekmények okait, a másik fél érveit, így elősegíthetik azt, hogy a **közösségek** - a helyreállító igazságszolgáltatási dialógus hatásaként - **változzanak, normaalkotó** szerepet tölthet be.

A normák megerősítése az áldozatok védelmét is szolgálja, különösen akkor, ha a saját közösségük az eltérő kulturális hagyományok miatt nem ismeri el áldozati minőségüket.¹² Egyes kutatók szerint a helyreállító eljárások az előbbiek miatt a rasszizmussal és a

¹⁰ Walgrave, L.: Restorative Justice, Self-Interest and Responsible Citizenship . Portland, OR: Willan, 2008. 14.

¹¹ A társas környezeten kívüli konfliktusok mediációját mutatja be *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései* c. kötet. Szerk: Kertész Tibor. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2008.157.

¹² Stubbs, J. Shame, defiance, and violence against women: a critical analysis of „communitarian” conferencing. In: S. Cook – J. Bessant: (ed) : Women’s encounters with Violence: Australian experiments. Thousand Oaks, CA, 1997. Idézi: Gaarder, E. – Presser, L.: Handbook of restorative justice: A global perspective, 2006. 483-494. 488.

szexizmussal szembeni fellépésben is alkalmazhatóak.¹³ A kommunikáció az eltérő kultúrájú csoportok között különösen hasznos lehet, hiszen a hagyományos büntetőeljárás hiányossága mások mellett az is, hogy a rendőrök és az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek általában nem ismerik az eltérő kultúrájú, vallású áldozatok és elkövetők sajátos normáit, és ez a cselekmények megítélését és az eljárás alatt a kommunikációt is befolyásolja. Mindez felerősítheti a büntető igazságszolgáltatás kirekesztő hatását mind az elkövetőknel, mind az áldozatoknál, különösen a hátrányos helyzetű csoportok esetében.

A gyarmatosító-öslakos konfliktus kezelésének eszköze Kanadában, Új-Zélandon és Ausztráliában az volt, hogy az **igazságszolgáltatási rendszerbe** bevonták a tradicionális közösségeket. Ez azt jelentette, hogy a szolgáltatásokba és a programokba bevonták az öslakosokat és szervezeteiket is. *Sutton* szerint az öslakosok döntéshozatala és relatív autonómiája azokra a területekre koncentrálódott, amelyeket az európaiak hoztak létre a civil szféra részeként, mint például a sport, a szórakozás és a vallás.¹⁴ Kanadában a társadalmi kontroll eszköztárának bővítése azt eredményezte, hogy az öslakosok részvétele a gyarmatosító állam törvényeinek végrehajtásában leplezte a gyarmatosító állam kényszerét, integrációs modellt hozott létre és megakadályozta az öslakosok autonómia iránti törekvéseit.¹⁵ Széleskörű politikai szándék van arra, hogy a gyarmatosított országok lakói nagyobb arányban vegyenek részt a politikában és a büntetékiszabás különböző fázisaiban, mert ez legitimálná az igazságszolgáltatási rendszert például Ausztráliában, Új-Zélandon és Kanadában. Az öslakos döntéshozatalt a jogszabályi felhatalmazás hiánya jelképekké tette. Kanadában az ítélő körök az öslakos kanadaiak számára részvételi lehetőséget biztosítottak az igazságszolgáltatásban, de az ítélkező funkciót továbbra is a bírák töltik be.¹⁶

Szekeres Diána szerint állami szinten célszerű lenne a romani crisis elismerése, mert „az alulról érkező és a múltból gyökereket merítő kezdeményezéseket meg kell tanulni megismerni, elfogadni és meghonosítani is”. Példaként említi azt, hogy Kanadában a Királyi Bizottság elismerte az öslakosok saját közigazgatási és igazságszolgáltatási szabályozását,

¹³ Hudson, B.: Restorative justice: the challenge of sexual and racial violence. *Journal of Law and Society*. 1998. 237-256. 250.

¹⁴ Sandra Walklate: Changing boundaries of the victim in restorative justice - So who is the victim now? In: Dennis Sullivan- Larry Tift: *Handbook of Restorative Justice. A Global Perspective*. London and New York. Routledge, 2006. 273-285.

¹⁵ Sandra Walklate: Changing boundaries of the victim in restorative justice - So who is the victim now? In: Dennis Sullivan- Larry Tift: *Handbook of Restorative Justice. A Global Perspective*. London and New York. Routledge, 2006. 273-285.

¹⁶ Estelle Zinsstag – Marlies Teunkens: *Conferencing: a way forward for restorative justice in Europe*. Leuven, 2011. 26.

amely lényegében az alternatív konfliktusmegoldásra ad lehetőséget.¹⁷ Hasonlóan a muszlim közösségek alternatív vitarendezési mechanizmusai közel négy évtizede működnek az angol szigetországban.¹⁸

IV. A média lehetőségei a resztoratív igazságszolgáltatás népszerűsítésében

A médiával a resztoratív igazságszolgáltatás eredményei sok emberhez eljuthatnak. A sajtóorgánumok anonim módon beszámolhatnak arról, hogy a bűncselekmény következményeit hogyan tették jóvá. Erre példa a zsinagóga-rongáló fiatalok esete, akiket a bíróság magatartási szabály előírásával arra kötelezett, hogy a holokausztról olvassanak.¹⁹ A MEREPS projekt lebonyolítása alatt a média rendszeresen beszámolt az elítéltek külső munkavégzéséről, sokat olvashattunk olyan jóvátételi formákról, mint a szemétszedés, kertgondozás és graffiti eltávolítása.²⁰ A European Forum for Restorative Justice számos videót tett közzé a helyreállító igazságszolgáltatást népszerűsítése érdekében.²¹ E nemzetközi szervezet és más civil szervezetek (Foresee Kutatócsoport, Partners Hungary Alapítvány, Csagy) honlapján számos információhoz juthatunk a resztoratív igazságszolgáltatás filozófiájáról és eredményeiről.

Kriminálpolitikai eszközök

A média és a helyreállító igazságszolgáltatás kapcsolatában a legfontosabb problémát abban látom, hogy a média által festett kép akadályt gördít az áldozatok hozzájárulási hajlandósága elé. Nemcsak az átélt, megtapasztalt ijedelem, érzelmi megrázkódtatás és a biztonságérzet összeroppanása vezethet elutasításhoz, hanem a démonizált, misztifikált ellenségképpel való találkozás is, különösen az erőszakos bűncselekmények elkövetői körében. Álláspontom szerint mindez komoly akadályát jelenti annak az egyébként is lassú társadalmi folyamatnak, amelyben a büntetés jogáról megfosztott áldozatok felismerhetik a büntető igazságszolgáltatásban évszázadokig feledésbe merült és a posztmodern kriminálpolitika keretei között

¹⁷ Szekeres Diána: Romani kris és a roma kultúra tradicionális konfliktusmegoldása. In: Jungi Eszter (szerk.) Büntetőjogi Tanulmányok XIII., Veszprém, 2012. 159-180. 179.

¹⁸ Zódi Zsolt: Párhuzamos társadalmak – párhuzamos jogrendszerek. In: Élet és Irodalom 2015/43.8.

¹⁹ http://index.hu/belfold/2015/02/03/a_borton_es_a_meguszas_kozt_csak_a_kreativitas_szab_hatart/

²⁰ <http://m.magyararancs.hu/lelek/megbeszelo-77918>, http://www.kisalfold.hu/gyori_hirek/megbantam_jovatenem_lezarult_a_gyori_borton_programsorozata/2186057/ Letöltés: 2017. október 10.

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=FSCx1XS0f8Y> , <https://www.youtube.com/watch?v=Ce7D5w3XUP0> Letöltés: 2017. október 10.

megújuló szerepüket, jelentőségüket. Jelenleg a média inkább károsan befolyásolja a megbékélés, a konfliktusfeloldás módszerének elterjedését a társadalomban. A kutatási eredmények szerint a politikai hatalom szándéka nélkül nem lehetséges ezen változtatni.²² A kriminálpolitika eszköze lehet a kampány, az új jogintézmények népszerűsítése.²³ Sajnos erre eddig kevés hazai példát találunk. Az Értsd meg! kampány az iskolai konfliktusok rendezésének módszereit népszerűsíti Somogy megyében.²⁴ A *Tudtad-e* civil kampány az állampolgári jogok tudatosítása keretében a mediációt is népszerűsíti.²⁵

A nemzetközi szervezetek közül ki kell emelni a European Forum for Restorative Justice kampányát, amely az Alternative projekt keretében az interkulturális konfliktusok feloldási eszközeit népszerűsíti.²⁶ Mikro szinten a média káros hatásainak csökkentése érdekében kedvező hatást fejthet ki a közösségépítés, a civil társadalom megerősítése.

²² Building social support for restorative justice projekt. <http://www.euforumj.org/projects/previous-projects/building-social-support-for-restorative-justice/> Letöltés: 2017. október 12.

²³ Hasonló példa erre a romániai polgári perekben alkalmazott mediációt népszerűsítő kampány, amelyben a lakosságot nyílt előadásokon és joghallgatók által tartott szemináriumokon tájékoztatták a jogintézményről. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/kiserletek-a-mediacio-felviragoztatasa-romaniaban> Letöltés: 2017. október 10.

²⁴ <http://www.aldozatsegito.hu/index.php/projektrol/projekt-bemutata/ertsd-meg-kampany>. Letöltés: 2017. október 10.

²⁵ <http://tudtade.blog.hu/> Letöltés: 2017. október 10.

²⁶ <http://www.alternativeproject.eu/publications/media/>